

ISLAMOFOBIA E XÉNERO

Mulleres, feminismos, institucións e
discursos fronte ao sexismo e o
racismo

ÍNDICE DE CONTIDOS

04/	Introdución e contextualización do proxecto
06/	Capítulo I. Mulleres musulmás, construción identitaria e islamofobia. O caso de Galicia. Carmen V. Valiña
11/	Capítulo II. Encontros sobre islamofobia e xénero: miradas diversas desde o activismo, as institucións e a academia. Ángeles Ramirez, Anaitze Agirre Larretai
16/	Capítulo III. Conclusións e recomendacións

INTRODUCCIÓN

ISLAMOFOBIA E XÉNERO: MULLERES, FEMINISMOS, INSTITUCIONS E DISCURSOS FRONTE AO SEXISMO E RACISMO

A Plataforma Cidadá contra a Islamofobia, denunciou no seu Informe de 2016 que os incidentes contra as persoas musulmás (ou quen é identificadas como tales) no Estado español aumentaron un 106,12%, rexistrándose 573 incidentes, dos cales, o 14,14% foron contra mulleres.

A Axencia Europea de Dereitos Fundamentais (FRA) recolle no seu informe "Musulmáns na UE", presentado en setembro de 2017, que o 31% das persoas musulmás que buscaron traballo foron discriminadas durante os últimos 5 anos, e o 42 % sometidas a controis pola súa pertenza a unha minoría étnica ou a súa orixe inmigrante.

Amparo Sánchez, presidenta do Centro Cultural Islámico de Valencia refería 81 agresións islamófobas contra mulleres e 23 contra nenos ou nenas no Estado en 2016. Os informes alertan de que «Este incremento de odio e violencia tamén se produciu na islamofobia de xénero con graves agresións a mulleres musulmás (SOS Racismo, 2017:190). Son eses actos que van desde as discriminacións cotiás, a miúdo normalizadas e invisibles, ata as agresións máis violentas, os que levou á Federación de SOS Racismo a implementar unhas accións que se centraron en abrir espazos de participación normalizada do colectivo concernido, na visibilización de desigualdades e procura de estratexias de afrontamiento contra este racismo, tanto de baixa como de alta intensidade. Para iso, durante o ano 2017 a Federación de SOS Acio realizou o proxecto de Mulleres e islamofobia. O mesmo foi executado por SOS Racismo Gipuzkoa nese territorio histórico e por SOS Racismo Galicia en Pontevedra e A Coruña. As accións tiveron dous eixos diferenciados e interrelacionados que recolle esta publicación. Nunha primeira fase, organizáronse obradoiros con grupos de mulleres musulmás para facilitar a súa participación e empoderamiento ante as discriminacións múltiples e interseccionais. Engadir que a estes espazos tamén foron convidadas, e acudiron, mulleres non musulmás, co fin de reforzar a participación, o coñecemento e o recoñecemento mutuos. Esta edición inclúe a experiencia de obradoiros realizados en Galicia.

Nunha segunda fase, celebráronse os "Encontros sobre islamofobia e xénero" en Donostia, onde se debateu sobre os distintos aspectos que inflúen á hora de xerar ou loitar contra a islamofobia de xénero. Os Encontros foron espazo para as propias mulleres concernidas, axentes que implementan políticas públicas, organizacións sociais e persoas a título individual interesadas na loita antirracista.

A publicación tamén recolle unha serie de recomendacións concretas como posibles estratexias para loitar contra estas discriminacións.

Agradecementos: ao Ministerio de Emprego e Seguridade Social, Fondo Asilo, Migración e Integración como financiadores do proxecto no seu conxunto. Ao Concello de Donostia e o Departamento de Psicoloxía Social e Metodoloxías do a CC.CC da UPV/ EHU polo seu apoio na organización e financiamento dos Encuestros sobre islamofobia e xénero. Agradecer el apoyo para la organización de los talleres a: Concello de A Coruña, Concello de Arteixo, Concello de Vigo, Centro cultural Islámico de Vigo, Grupo chicas musulmanas de Galicia y Voluntariado participante.

Grazas tamén ás seguintes persoas e institucións pola súa colaboración na organización dos *Encontros de Islamofobia e xénero*: Ángeles Ramirez, Fatima Tahiri, Jordi Moreras, Fatima Taleb, Khadija Ryadi, Salma Amzian, Margaret Bullen, Antoinette Torres, Daniel Ahmed, Laura Navarro, Fatima Aatar, Dep. Psicología social y Metodología de la CC.SS UPV/EHU, Ayuntamiento de Donostia y ZAS! Red Vasca Antirumores ■

MULLERES MUSULMÁS, CONSTRUCCIÓN IDENTITARIA E ISLAMOFOBIA:

O CASO DE GALICIA

Carmen V. Valiña. Doutora en Historia Contemporánea e creadora de www.perifericas.es, Escola de feminismos alternativos

O caso da poboación musulmá en Galicia é peculiar, pois combina un número reducido de persoas en comparación con outras Comunidades Autónomas como Madrid ou Cataluña, cunha grande variedade de orixes xeográficas. Os primeiros musulmáns que chegaron a terras galegas tiñan un perfil relativamente homoxéneo e de alto nivel educativo: tratábase de estudantes sirios que nos anos setenta do século XX decidiron estudar na Universidade de Santiago de Compostela, fundamentalmente a carreira de Medicina. Habería que esperar até os anos noventa para que se asentasen en moito maior número os nacionais do país que segue sendo maioría dentro da inmigración de orixe musulmá dentro da Comunidade: os marroquís. Concentrados en núcleos como Vigo, A Coruña ou a próxima Arteixo, os seus descendentes constitúen a maioría da primeira xeración de musulmáns, aínda adolescentes ou na súa temperá vida adulta, que naceron e medraron en Galicia. Coa chegada do século XXI, a poboación subsahariana, e de forma salientable, a senegalesa, incrementou aínda máis a pluralidade dos musulmáns dentro deste territorio. A eles hai que sumar, cun notable crecemento durante os últimos anos, aos conversos, é dicir, aquelas persoas que tendo nado como non musulmáns, decidiron adoptar esta relixión a posteriori polas súas propias conviccións persoais. En total, os musulmáns galegos estímase arredor de 20.000 persoas, agrupadas en 16 comunidades, cunha maioría de marroquís, seguidos dos conversos e cos senegaleses en terceiro lugar.

Polo seu carácter fortemente masculinizado, a inmigración musulmá en Galicia a miúdo estudouse unicamente desde o punto de vista dos homes, que foron maioría á hora de iniciar o traxecto migratorio e que no caso de certos grupos, como os senegaleses residentes na Coruña, supoñen un esmagador 91 % do total. Con todo, orientar o estudo desa forma supón deixar fóra da análise as consecuencias específicas que a inmigración ten para as mulleres: unha posible maior oposición por parte das familias nas súas sociedades patriarcais de orixe, o drama de deixar atrás a fillos que elas crían maioritariamente... Ao tempo, esta análise unicamente centrada nos homes tamén ignora os proxectos migratorios do cada vez maior número de mulleres que chegan a Galicia cun alto nivel de estudos, para continuar con eles, para desenvolver traballos de alta cualificación profesional ou simplemente por vivir novas experiencias na súa vida.

Nos obradoiros que se desenvolveron na Coruña, Arteixo e Vigo tivemos a opción de comprobar toda esta enorme variedade de perfís profesionais, persoais e xeográficos:

ás sesións asistiron desde amas de casa con escaso coñecemento do castelán até mozos con varios másteres e outras que montaran as súas propias empresas. Igualmente, o coñecemento acerca das cuestións de xénero e dos seus propios dereitos variaba notablemente entre unhas e outras. En Vigo, a existencia previa da asociación Mozas musulmás de Galicia, con sede na próxima cidade de Pontevedra, posibilitou que as asistentes contasen de antemán cun amplo discurso de reflexión arredor dos seus dereitos e a súa realidade como musulmás; na Coruña os perfís foron moito máis variados e os obradoiros contaron coa presenza de numerosas senegalesas, con problemas e realidades específicas; finalmente, en Arteixo, tendo en conta que a maior parte das asistentes non dominaba o español e non traballaban fóra de casa, a reflexión previa arredor dos seus dereitos fose máis reducida ■

A DINÁMICA DOS OBRADOIROS

Tendo en conta a participación de mulleres tan heteroxéneas, a reflexión arredor das propias identidades expúxose como esencial dentro do programa dos obradoiros. Tentábase, cun sinxelo exercicio no que debíamos seleccionar aqueles elementos máis importantes para autodefinirnos, demostrar como a relixión non é o único elemento explicativo á hora de referirse ás mulleres musulmás, como tantas veces escoitamos nos medios de comunicación, que recorren unicamente ao Islam para definir a súa realidade. En efecto, cuestións tales como a familia, os estudos ou o traballo saíron constantemente no debate, tanto por parte das participantes como doutras persoas que asistiron aos obradoiros pero que non se definían como musulmás. Todo iso puxo de manifesto a necesidade de centrarnos no que nos une como mulleres máis que no que nos separa. Problemas comúns para unhas e outras, como as dificultades para a conciliación ou a desigual repartición de tarefas foron saíndo ao longo dos obradoiros e marcaron puntos en común entre as realidades de musulmás e non musulmás.

Con todo, non se pode obviar o feito de que, pola súa adscrición relixiosa, as musulmás residentes en Galicia experimentan unha serie de problemas na súa adaptación, motivados, a miúdo, pola disonancia entre unha lexislación que avoga por favorecer a liberdade relixiosa e unha práctica con aínda abundantes limitacións: as dificultades para atopar aulas de árabe en colexios e escolas

oficiais de idiomas, a escaseza de produtos halal, a existencia dun discurso mediático que moi frecuentemente as invisibiliza ou presenta como inferiores e submisas...

O punto máis grave que obstaculiza a integración da poboación musulmá en Galicia son os incidentes de islamofobia aos que deben enfrontarse. As mulleres, e especialmente as que levan pano, sófrenos especialmente por ser máis recoñecibles externamente como musulmás. Insultos e ataques rueiros para quitarlles o hiyab son as súas manifestacións máis frecuentes. Pero, que sucede coas mulleres subsaharianas?, experimentan tamén este tipo de incidentes? No seu caso, a raza prevalece sobre a adscrición relixiosa á hora de experimentar incidentes discriminatorios: para elas é máis frecuente que, por exemplo, lles neguen o aluguer dunha vivenda unha vez visto a súa cor de pel ou que as rexeiten nun traballo. Todo iso ha de levarnos a reflexionar sobre as interrelacións entre raza e relixión. Na ecuación tamén se poden incluír outros elementos, entre os que destacan a clase social e económica, pois evidentemente a islamofobia non se experimentará do mesmo xeito nunha rica saudita vestida coa súa niqab que cando quen o leva é unha muller analfabeta de exiguos recursos. O concepto de interseccionalidade revélase, pois, como fundamental, especialmente nun contexto como o galego no que a diversidade do Islam é, como xa se apuntou, salientable ■

CARA Á **PROCURA DE SOLUCIÓNS**

Dado que os obradoiros desenvolvéronse no marco dun proxecto que avoga pola loita contra a islamofobia, a achega de solucións constituíuse como elemento central dentro das actividades. Non se trataba simplemente de reflexionar arredor dos incidentes discriminatorios que sofren as musulmás galegas, senón que había que apostar, ante todo, por buscar posibles vías de coñecemento entre elas e o resto da sociedade galega, para así avanzar na convivencia e a integración. Neste sentido, preocupábanos especialmente non converter a procura de posibles solucións nun proceso dirixido, senón deixar que as participantes fosen as auténticas protagonistas da devandita procura. É por iso que se prestou especial atención ás respostas das participantes para evitar o risco dun proceso que non representase os seus verdadeiros intereses.

Varias accións foron apuntadas como medios de acadar unha mellor convivencia entre as mulleres musulmás e o resto da sociedade galega:

A procura de referentes positivos foi unha das fundamentais. Trátase de atopar a musulmás que destaquen nos seus respectivos ámbitos de traballo e rompan coa imaxe de submisión que habitualmente se asocia a elas. Aquí entran desde artistas até policías que patrullan co seu hiyab. Tamén mencionamos a Fátima Taleb, concelleira en Barcelona, que participou posteriormente no congreso celebrado en Donostia dentro do marco do mesmo programa. Todas elas, ademais de ofrecer unha imaxe diferente á sociedade española respecto ao papel das musulmás, son tamén relevantes á hora de constituírense como exemplos para as propias participantes nos obradoiros de que se pode atinxir na sociedade española un rol relevante sen renunciar á propia fe.

A creación de grupos de mulleres musulmás tamén se configurou nos últimos tempos como unha ferramenta enormemente valiosa á hora de reivindicar os dereitos propios como colectivo, sen intermediarios, poñendo sobre a mesa as cuestións que lles preocupan especialmente. Neste sentido, un paso de sustancial importancia dentro do contexto galego foi a creación, na provincia de Pontevedra, da asociación Mozas musulmás de Galicia, que organizou unha serie de actividades para dar a coñecer a realidade deste colectivo entre a sociedade. Trátase dunha iniciativa que, a nivel estatal, pódese complementar con outras plataformas cunha grande visibilidade en redes sociais, como Alkalima ou Rede Musulmás. O coñecemento mutuo, como ferramenta para combater a desconfianza, foi sinalado constantemente nos obradoiros como fundamentais para mellorar a convivencia, e tamén se pode potenciar con exposicións sobre mulleres afamadas dentro do Islam, comidas de confraternización, rupturas do xaxún conxuntas...

Doutra banda, cando se detecta unha conduta ou información islamófoba, existen dúas plataformas de denuncia fundamentais de grande axuda para as musulmás que sofren calquera tipo de discriminación ou ataque: a Plataforma Cidadá contra a Islamofobia e o Observatorio da Islamofobia nos Medios. Coñecelas e empregalas desvélese como esencial para que as propias musulmás visibilicen e denuncien aqueles comportamentos ou palabras que consideran inadmisibles por atentar contra os seus dereitos fundamentais como cidadás ■

ALGUNHAS **CONCLUSIÓN**S

Se algo puxeron de manifesto os obradoiros coas mulleres musulmás realizados en Galicia foi a necesidade de apostar por ferramentas que fuxan do puramente teórico e céntrense no ámbito do cotián: recursos de apoio e denuncia, redes sociais, traballo conxunto na educación... Ferramentas, en suma, que solucionen os problemas prácticos deste colectivo, que precisamente pola súa heteroxeneidade formativa, pola súas orixes nacionais e polo seu coñecemento dos seus dereitos propios requiren unha atención personalizada en cada caso. Non ten sentido falar dun perfil de muller musulmá en Galicia cando elas, e o propio Islam, están ateigados de particularidades.

No medio de toda esa diversidade, o discurso respecto das mulleres musulmás residentes en Galicia xa non pode ser construído por máis tempo unicamente desde a alteridade: a existencia crecente de musulmás nadas en España, de fillas de matrimonios mixtos e de conversas obriga a actualizar esas nocións e consideralas xa parte do "Nós" dentro da sociedade galega.

ENCONTROS ISLAMOFOBIA E XÉNERO.

DONOSTIA, 6 E 7 DE OUTUBRO DE 2017

ISLAMOFOBIA E XÉNERO: MIRADAS DIVERSAS DESDE O ACTIVISMO, AS INSTITUCIÓN E A ACADEMIA

Ángeles Ramírez. Antropóloga UAM

Anaitze Agirre Larreta. SOS Racismo Gipuzkoa

Cando comezamos a pensar sobre a organización dunhas xornadas sobre racismos —especialmente sobre o racismo anti-musulmán—, con SOS RACISMO, traballamos sobre un panel que incluíse diferentes sensibilidades sobre como a subordinación é vivida e traballada desde colectivos que, dentro do racismo, son considerados como máis vulnerables. Por iso, fálase de mulleres e de comunidade LGTBQ. Pareceunos tamén interesante incluír a experiencia da loita emancipatoria das mulleres nun país árabe como Marrocos. Convidamos a académicas e activistas, aínda que na meirande parte dos casos, dábanse as dúas etiquetas conxuntamente. As liñas que seguen a continuación tentan dar conta do contido dos debates.

A fundadora de Afroféminas, Antoinette Torres Adoitar, comeza sinalando a necesidade de visibilizar ás mulleres negras en positivo como parte dunha táctica política. A autora toma os estereotipos creados sobre as mulleres negras a partir da época da escravitude, tomando as palabras de feministas negras como bellhooks e propón, como xa o fixo a antropoloxía feminista nos anos 70, unha lectura que rompa a universalidade da suxeito "muller" identificada cunha muller branca.

E é que, como ben sinalan todas as autoras, na construción dos racismos, é fundamental "unha" construción das relacións de xénero. Ocorre especialmente no caso da islamofobia, e ese é o obxecto dos dous seguintes traballos, o de Fátima Aatar e o de Salma Amzian. Aatar recupera un tema clásico na antropoloxía: a criminalización dos homes musulmáns a partir da adxudicación do exercicio da violencia contra as propias mulleres das súas cultura, #cuestión tratada por Abu- Lughod (2002); Cardeira (2008); Guénif- Souilamas e Macei (2012) ou Mijares (2014). Isto leva á reflexión sobre cómo debe ser a loita anti-racista, elixindo espazos non mixtos para a loita, xa que os que Aatar chama os espazos brancos, só ofreceron violencia.

Por outra banda, e nesta mesma liña, que recolle reflexións moi vencelladas á antropoloxía, Salma Amzian chama a atención sobre o feito de que salientar o xénero cando se fala de racismo non só pode non incidir na defensa dos dereitos das mulleres, senón que podería servir aos intereses racistas, debido a que instrumentaliza a idea da violencia contra as mulleres musulmáns para xustamente

seguir exercendo violencia contra os homes e, polo tanto, contra as comunidades, na liña dos autores antes sinaladas. Ás veces, os propios membros da comunidade poden actuar a favor destes intereses racistas, o que Mahmood (2009) chamou a testemuñal nativey que Amzian recolle, sinalando a necesidade de situar estas figuras nun contexto máis amplo. Finalmente, a autora chama á necesidade de romper con estes relatos estigmatizadores, chamando a atención sobre o feito de que as ferramentas de loita non valen en todos os lugares nin contextos, e que hai que recuperar outras xenealoxías e outros modos de resistencia.

Pero non só o xénero exerce como ferramenta para adxudicar violencia contra as mulleres, ás comunidades musulmáns e, por tanto, reforzar a islamofobia, senón que a homofobia constitúese como unha etiqueta lexitima para salientar o estigma contra musulmáns e musulmáns: as comunidades musulmáns constituirían espazos de violencia contra mulleres, pero tamén contra persoas LGBTIQ. Este é o traballo de Daniel Ahmed Fernández. O homonacionalismo vén lexitimar unha vez máis a exclusión das persoas musulmáns. Fronte a ela, o islam queer xorde como un movemento que recupera e reinterpreta as fontes clásicas do islam e que sostén a compatibilidade da fe coa diversidade de sexo e xénero, constituíndo unha rede global de resistencia contra as políticas do homonacionalismo.

Namentres, séguense construíndo muros e dáse contido xurídico ao racismo. O concepto de radicalización, que se constrúe

desde os poderes represivos do Estado e que termina por constituír unha especie de mantra científico, tamén está presente nun dos capítulos deste documento. Jordi Moreras analiza o PRODERAI, o Protocolo de detección da radicalización islámica nas escolas catalás, como un modo —directo e fundamental— de racismo institucional, esta vez dirixido ao espazo educativo, que despois de ser un dos ámbitos de dereitos que máis sufriron a crise, atópase agora aplicando un protocolo baseado na sospeita sobre nenas e nenos musulmáns. Convértese á escola en aliada do racismo anti-musulmán e ao profesorado en xendarmes dunha poboación que xa padece un forte racismo cotián e que agora pode ver aumentada a exclusión sobre o corpo das máis vulnerables, as crianzas escolarizadas.

O texto de Fátima Tahiri ofrécenos, de modo esperanzador, unha experiencia cotiá neste espazo de invisibilizada loita cotiá: a escola. Analízase o programa kifkif, que tenta introducir unha cuña para crebar as subxectividades negativas a través de deseños escolares que ofrezan outras imaxes ás mozas e mozos de orixe marroquí. O fío condutor é tratar de non poñer o acento no islam e recuperar o que diferentes mozos comparten. A maioría de mozas musulmás e musulmáns só queren vivir como as demais e seren aceptadas como —e non a pesar de— o que son.

Incluimos a intervención de Khadija Ryadi, activista marroquí de dereitos humanos, pertencente á reprimida Association

Marocaine de Droits Humains (AMDH), e ela mesma obxecto de represión policial cotidianamente no seu país. O obxectivo de convidala era romper coa idea de que o feminismo non é quen de articular un proxecto emancipatorio para as mulleres non europeas. A través da historia do feminismo en Marrocos, e sen rehuir a formulación —tantas veces espiñento— das cuestións de procedencia de clase e do laicismo das militantes feministas marroquís, Ryadi elabora unha historia feminista que termina dun modo aberto e esperanzador, cunha mocidade activista no feminismo marroquí que busca, a partir dos logros acadados, abordar criticamente as relacións —tamén os puntos de ruptura— co feminismo occidental e elaborar un proxecto de emancipación que se sitúe na realidade das mulleres marroquís.

Finalmente, os artigos de Laura Navarro e de Margaret Bolen problematizan o que sen dúbida resultou ser o elemento de discusión dominante durante os días das xornadas: a etiqueta de branquitude desde as loitas anti-racista e feminista e desde a epistemoloxía. Navarro comeza xustamente o seu artigo referíndose a que os obxectivos da reflexión que leva a cabo, sobre as relacións entre feminismo e anti-racismo, son os de avanzar no campo epistemolóxico e político. Sae ao paso de diferentes críticas lanzadas basicamente desde o feminismo decolonial ou desde as formulacións decoloniales en xeral, que cuestionan que mulleres “non racializadas” poidan falar do racismo ou mesmo participar da loita anti-racista.

Para Bolen a propia categoría de racializada é problemática, debido a que é contextual: moitas mulleres serían consideradas brancas en Donosti e negras en Oslo. Di Bolen: até qué punto podo desprenderme da colonialidade do meu ser? Chega con ser antropóloga e feminista? Na mesma liña, Navarro expón como —supoñendo que iso exista— desde certo discurso “racializado”, ás non racializadas négaselles a posibilidade de “descolonizarse”, é dicir, de definirse como anti-racistas ou de identificarse coas mulleres que sofren o racismo. E se isto é así, se desde a “brancura” non se pode falar de feminismos e se non hai diálogos posibles, di Bolen, “tereí que dedicarme ás plantas no canto da as persoas”. A conclusións parecidas chega Navarro, pero na loita política: se as resistencias non están imbricadas, se non son fortes, non poderemos contra a opresión racista.

É difícil comunicar que nos Encontros houbo moito máis do que aquí se recolle. Non está a riqueza das discusións dos obradoiros nin as acaloradas charlas dos corredoiros, nin, obviamente, o que circulou polas redes sociais á mantenta das apaixonadas charlas. Posteriormente as participantes volveron ás súas vidas, as súas militancias, os seus traballos asalariados, máis ou menos precarios, co convencemento de que o que se discutiu en Donostia en outubro de 2017 foi un contundente acicate para seguir pensando e loitando contra o racismo desde os feminismos. Porque seguiremos facéndoo, desde onde estamos e alá onde esteamos ■

BIBLIOGRAFÍA

Abu- Lughod, Lila (2002) "Do Muslim Women Really Need Saving?", *American Anthropologist*, 104 (3), 2002, pp.783-790.

Cardeira da Silva, Maria (2008) "As mulheres, vos outros e as mulheres dos outros: feminismo, academia e Islão. *Cadernos Págu* (30). Janeiro- junho de 2008: 137-159.

Guénif- Souilamas, Nacira e Macei, *Éric (2012) *Les féministes et le garçon arabe*. A Tour d' Aigües: *Éditions de l' Aube.

Mahmood, Saba (2009) "Feminism, Democracy, and Empire: Islam and the War on Terror", en Herzog, Hanna e Ann Braude, *Gendering Religion and Politics. Untangling Modernities*, Nova York: Palgrave e Macmillan, pp: 193-215.

Mijares, Laura (2014) "O efecto Persépolis: procesos de domesticación e marxinação de alumnas musulmás nos centros educativos", en Ramírez (ed.) (2014) *A alteridade imaxinada: o pánico moral e a construción do musulmán en España e Francia*. Barcelona: Bellaterra, pp: 186-216

CONCLUSIÓN E RECOMENDACIÓN

para fomentar a inclusión en pé de igualdade e combater as
discriminacións racistas e machistas.

Os diversos estudos constatan a tendencia crecente do racismo antimusulmán ou islamofobia. Por iso, os obxectivos deste proxecto eran claros: detectar, visibilizar e articular estratexias concretas contra as discriminacións e racismo contra as persoas musulmás. Centrámonos nas mulleres musulmás ou lidas como tal, polas discriminacións específicas – sexismo e racismo polo menos- que han de afrontar.

Abríronse espazos de participación e empoderamiento con mulleres musulmás principalmente, que tamén serviron de foros de coñecemento e recoñecemento con outras mulleres, con outras persoas. Constátase que estes espazos son o primeiro paso dun proceso que require dunha aposta institucional e colectiva e de adicación de medio-longo prazo para afianzarse, tanto para os procesos de empoderamiento das propias concernidas que presenta unha grande diversidade entre elas en todos os sentidos, como para os procesos de superación de prexuízos das persoas da sociedade maioritaria.

Neste proceso, han de ser suxeitos as propias mulleres que afrontan de maneira máis ou menos activa estas desigualdades e agresións de distinto calado, desde as máis cotiás e sutís até as máis explícitas e violentas, pasando polas institucionais.

Non ten sentido falar dun perfil de muller musulmá e abordar as súas problemáticas desde esa mirada uniformadora. Quedou patente a necesidade de ferramentas concretas que respondan no día a día e teñan en conta a heteroxeneidade destas mulleres: recursos de apoio e denuncia, redes sociais, traballo conxunto na educación, etc.

Tampouco se pode deixar todo o peso para superar as discriminacións no tellado das propias concernidas en primeiro termo. A sociedade maioritaria ha de xogar un papel activo en superar e confrontar percepcións racistas e etnocéntricas que condicionan e chegan a violentar a vida de persoas que tamén forman parte desta sociedade. Deconstruamos a fantasía da Europa branca, civilizada e de cultura cristiá.

RECOMENDACIÓNS

A INSTITUCIÓNS PÚBLICAS E PRIVADAS QUE IMPLEMENTAN POLÍTICAS PÚBLICAS

Facilitar a participación. Abrir espazos e procesos á participación cidadá en igualdade, tanto específicos como transversais. As mulleres identifican claramente as discriminacións sexistas e racistas e queren ser suxeitos na loita contra as discriminacións. Estes procesos han de ter en conta as idiosincrasias particulares e condicionantes legais, sociais etc. como poden ser a Lei de estranxeiría.

Inclusion no proceso de construción de propostas de participación. Pasar do 'para elas' ao 'con elas'. Estes procesos requiren cambiar o enfoque utilizado que a miúdo as trata como destinatarias do proceso e non como protagonistas do mesmo.

Interculturalidad e antirracismo. As iniciativas que se queiran impulsar para fomentar a participación social e o mutuo coñecemento e loitar contra o racismo e o machismo, deberían ter en conta e recoñecer os costumes destas mulleres en tanto que supoñan ferramentas de empoderamiento e axenciamento para elas. Débense evitar derivas etnocéntricas que interpretan a bagaxe destas mulleres como homoxéneo, inferior ou retrógrado. Idiomas. A disparidade de coñecemento das linguas da comunidade de chegada supón unha limitación para moitas mulleres e require dunha atención especial e solucións adaptadas.

Recoñecemento das persoas musulmás como parte do nós. As políticas inclusivas han de poñer especial atención en non reproducir o nós/eles se queren fomentar unha verdadeira cohesión social. Isto é especialmente claro coas persoas musulmás nadas no territorio, xa sexan de orixe estranxeira ou conversas.

Mocidade. Impulsar experiencias e pedagogías a nivel educativo que combatan o descoñecemento e os prexuizos. Obsérvase unha "islamización extrema" (Fátima Tahiri) da mocidade musulmá por parte da sociedade e os medios de comunicación que a diferencia do resto, e ignora as problemáticas reais que lles afectan e que contribúe á súa estigmatización e discriminación.

Educación. En ámbitos especialmente sensibles como o educativo e enfocándose no seu obxectivo de inclusión, evitar a implementación de medidas que estigmaticen ao colectivo musulmán como o PRODERAI (Protocolo para a Detección e Prevención da Radicalización Islámica) nos centros educativos, implementado pola Generalitat de Catalunya e que contradín e obstaculizan o papel esencial dos centros educativos como espazos de comunicación, intercambio cultural, formación e desenvolvemento de procesos intelectuais e sociais, tanto persoais como colectivos.

Pedagogía e sensibilización antirracista contra prexuizos e rumores. Implementar programas específicos de información, sensibilización e formación que combatan os rumores islamófobos e de xénero, fomenten o mutuo coñecemento e contrarresten o racismo latente que se reproduce de maneira acrítica. Todo iso non ha de pasar forzosamente por coñecer o islam. Un profundo coñecemento do mesmo non asegura evitar as discriminacións que encerran cuestións relacionadas co imaxinario colectivo, percepcións e prexuizos da comunidade maioritaria, cos problemas sociais e políticos ou co racismo e o sexismo.

Discursos institucionais. En especial ás institucións e representantes públicos, tomar un compromiso claro para non fomentar o racismo institucional e social. Non facer utilización partidista ou populista da islamofobia.

RECOMENDACIÓNS

AOS DISTINTOS GRUPOS, ASOCIACIÓNS DE **MULLERES E MOVEMENTO FEMINISTA**

Espazos de encontro e alianzas. Buscar espazos de encontro e achegamento desde onde se combatan as discriminacións sexistas e permita crear alianzas na loita antirracista e feminista.

Evitar o etnocentrismo. Incorporar unha mirada crítica que deixen de lado o etnocentrismo e nos permita ir máis aló dos prexuizos, da mirada unívoca sobre os valores das persoas musulmás como retrógrados, involucionistas en materia de igualdade e homófobos, e complexizar as lecturas sobre estas cuestións.

Igualdade desde a diversidade. Impulsar e facilitar espazos de participación onde as idiosincrasias específicas dos colectivos minoritarios e as súas demandas específicas teñan cabida e poidan formar parte das loitas en común.

A MEDIOS E DEMAIS AXENTES QUE XEREN DISCURSOS CON CAPACIDADE DE INFLUENCIAR PERCEPCIÓNS E ACTITUDES

Revisar prexuizos. Aplicar unha mirada respectuosa e desprexuciada á hora de tratar temas socialmente sensibles que non fomenten estereotipos e rumores. Diversos medios que van xurdindo nos últimos anos demostran que se pode facer un xornalismo antirracista e antisexista.

Normalización. Fomentar a participación e visibilización de mulleres consideradas como musulmás, para que interveñan desde as problemáticas que lles afectan como persoas e sobre os diversos elementos que coadxuban constrúen a súa identidade.

Redes sociais. As redes sociais son espazo público onde prolifera e reproducese o discurso de odio. Recae sobre institucións e provedores implementar medidas para evitalo, pero tamén a usuarias que consomen e reproducen eses discursos.

Mirada crítica. Como audiencia e a nivel persoal, precísase unha mirada crítica contra os discursos hexemónicos. A miúdo acéptase e reproduce o racismo e o machismo de maneira acrítica.

Financiado por

MINISTERIO
DE EMPLEO
Y SEGURIDAD SOCIAL

SECRETARÍA GENERAL
DE INMIGRACIÓN Y
EMIGRACIÓN

DIRECCIÓN GENERAL DE
MIGRACIONES

UNIÓN EUROPEA
FONDO DE ASILO,
MIGRACIÓN E
INTEGRACIÓN

Por una Europa plural

